

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Μανουήλ Πανσέληνος, κείμενο 'Ανδρέα Ξυγγοπούλου, αντίγραφα, σχέδια και κοσμήματα Φώτη Ζαχαρίου, 'Εκδόσεις 'Αθηνών, 1956.

Με τόν Μανουήλ Πανσέληνον αἱ «'Εκδόσεις 'Αθηνῶν» ἐγκαινιάζουν λαμπράν σειράν βιβλίων ἀφιερωμένων εἰς τήν ἑλληνικήν τέχνην. Ὁ παρακολουθῶν ἔργα δημοσιευόμενα εἰς τήν ἀλλοδαπήν, περιλαμβάνοντα ἤ συγκείμενα ἐξ ὀλοσελίδων ἐγχρώμων φωτογραφιῶν, πολλάκις σχήματος foglio, αἵτινες ἀναπαριστοῦν φορητοῦς πίνακας ἢ τοιχογραφίας, ἐδοκίμαζεν ἄλλος, ἐπειδή οὐδέν τὸ παρόμοιον ἔβλεπε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς τήν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας οἱ καλλιτεχνικοὶ θησαυροὶ καὶ μάλιστα οἱ τῆς Βυζαντινῆς ζωγραφικῆς ἔμενον κατὰ μέγα μέρος ἀγνωστοὶ εἰς τοὺς μὴ δυναμένους νὰ ἴδουν αὐτοὺς ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Ἡδη αἱ «'Εκδόσεις τῶν 'Αθηνῶν» ἔρχονται νὰ πληρώσουν τὴν ἔλλειψιν καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον ἐπιτυχέστερον τοῦ ἐφαρμοζομένου ἀλλαχοῦ. Οἱ δημοσιευόμενοι 13 ἐγχρωμοὶ πίνακες εἶναι φωτογραφίαι ἀντιγράφων ληφθέντων μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Φώτη Ζαχαρίου, τοῦ ὁποίου ἡ συγκινητικὴ ἀγάπη πρὸς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην κατέστησεν αὐτὸν γνώστην πολλῶν μυστικῶν τῆς. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀπεφεύχθησαν λάθη περὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν χρωμάτων, βαρύνοντα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰς ἐγχρόμους φωτογραφίας. Οἱ παρεχόμενοι πίνακες ἀποδίδουν λεπτομερείας καὶ μάλιστα πρόσωπα ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Πανσέληνου εἰς τὸ Πρωτῶτον τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Προηγεῖται τούτων κείμενον τοῦ καθηγητοῦ Ξυγγοπούλου ζηλευτὸν διὰ τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν ἀπλότητά του, ιδιότηας ἀπορροεῦσας ἐκ τῆς βαθείας γνώσεως τῶν θηγομένων θεμάτων, κείμενον ἀπευθυνόμενον κυρίως εἰς τὸν μέσον ἀναγνώστην, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ δι' αὐτοῦ γνωρίσῃ τὰς Καρυὰς καὶ τὸ Πρωτῶτον αἱ κατατοπισθῆ εἰς τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸν Πανσέληνον, ἀποκιτῆ καθαρὰν ἰδέαν διὰ τὴν διάταξιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Πρωτῶτου, τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὴν Μακεδονικὴν ζωγραφικὴν, τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν γνωρίσματα, τὸν σεβασμὸν τοῦ ἀγιογράφου πρὸς τὴν εἰκονογραφικὴν παράδοσιν, τὴν ἰδιομορφίαν του, «τὶς πραγματικὰ θαυμαστὲς γιὰ τὴν ψυχολογικὴν τους ἀλήθεια προσωπογραφίαις του» τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν τόλμην τοῦ χρωματισμοῦ του, τὰς ἐπιδράσεις τὰς ὁποίας ἐδέχθη ἀπὸ τὴν Ἑλληνιστικὴν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν τέχνην ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἐπὶ τὴν μεταγενεστέραν ἀγιογραφίαν. Ἡ εἰσαγωγή τοῦ κ. Ξυγγοπούλου προδίδουσα πολλὴν ἱκανότητα ἀπλουστεύσεως τῆς ἐπιστήμης χάριν τῶν πολλῶν, ἀφίνει παρὰ τὸν εἰδικὸν τῆς σκοπὸν νὰ διαφαίνεται ἡ εἰκονογραφικὴ δεινότης ἢ διακρίνουσα τὰ ἔργα τοῦ συγγραφέως.

Βυζαντινὰ μνημεῖα Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἀρχιτεκτονικῆ - ψηφιδωτὰ - τοιχογραφίαι, κείμενο : Μ. Χατζηδάκη, σχέδια : Α. Τάσσου, ἀντίγραφα : Φ. Ζαχαρίου, 'Εκδόσεις 'Αθηνῶν, 'Αθήναι 1956.

Τὸ βιβλίον ἔχει ἐκδοθῆ ὡς δεῦτερος τόμος τῆς σειρᾶς, ἡ ὁποία ἀποβλέπει νὰ φέρῃ «τὸ πλατύτερον κοινὸν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης». Οἱ ἐκδόται ἐν ἀρχῇ ἐπέξηγουν ὅτι ἐπεδίωξαν ἐπιλογὴν «μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἀντιπροσωπευ-

θοῦν κατά τὸ δυνατόν περισσότεροι ἀρχιτεκτονικοὶ τύποι, καλλιτεχνικὲς παραδόσεις καὶ ζωγραφικὲς τάσεις, ἀποφεύγοντας ὅμως τὶς πολὺ γνωστὲς στὸ κοινὸ μορφές».

Δημοσιεύονται 10 καλαισθητὰ σχέδια τοῦ Α. Τάσσου, ἅτινα δίδουν σαφῆ ιδέαν τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν ναῶν — Σκριποῦς, Ὁσίου Λουκά, Δαφνίου, Ὁσίου Μελετίου, Ἀγίων Ἀποστόλων Ἀθηνῶν, Καπνικαρέας, Ἀγίου Ἐλευθερίου, Ἰωάννου τοῦ Ζακηνοῦ, Ὁμορφης Ἐκκλησίας — καὶ 11 ἔγχρωμοι πίνακες ἀντιγράφων τοῦ Φ. Ζαχαρίου ἀπὸ Μωσαϊκὰ καὶ τοιχογραφίας τοῦ Ὁσίου Λουκά, τοῦ Δαφνίου καὶ τῆς Ὁμορφης Ἐκκλησίας. Τῶν πινάκων προηγείται κείμενον 18 σελίδων τοῦ Ἐφόρου Βυζ. ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς Μανόλη Χατζηδάκη. Μετὰ σύντομον ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν καὶ μνημόνευσιν τῶν παραγόντων οἵτινες προσδίδουν τὸ ἰδιάζον ὕφος εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἔκφρασιν τοῦ τόπου ἀκολουθεῖ κυρίως αἰσθητικὴ ἐρμηνεία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν μνημείων καὶ ἰδίᾳ τοῦ ζωγραφικοῦ των διακόσμου, διακρινομένη καὶ διὰ τὴν γλαφυρότητα τῆς γλώσσης Ἡ γνώσις τῆς νεωτέρας τέχνης ἐπιτρέπει εἰς τὸν συγγραφεὰ νὰ προβαίῃ εἰς παραλληλισμοὺς πρὸς ἔργα συγχρόνων ζωγράφων, συντελοῦντας εἰς πληρεστέραν κατανόησιν τῶν ἐρμηνηνομένων. Ἐντὸς τοῦ κειμένου παρατίθενται φωτογραφίαι εἰς λευκὸν-μέλαν τοῦ Π. Παλαχατζηδάκη, ἀπεικονίζουσαι ψηφιδωτὰ, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀκολουθεῖ συμπληρωματικὸν ὑπόμνημα, ἔνθα παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία.

Ἐκ τῶν ἐπεξηγηματικῶν παρατηρήσεων εἰς τὸν Ὁσίον Λουκᾶν « μίαν ἀπὸ τὶς τέλειες κατασκευές ποῦ μᾶς ἔχουν σωθῆ μὲ σπάνια πληρότητα καὶ γνησιότητα » ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν συνθέσεων τῆς Καθόδου εἰς τὸν Ἄδην, τοῦ Νιπτήρος καὶ τῆς ἔκφραστικῆς πτυχολογίας τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ νάρθηκος. Τὴν τέχνην τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ὁσίου Λουκά ὁ Χατζηδάκης δὲν ὑπολαμβάνει οὔτε ἐπαρχιακὴν οὔτε ἰδιαιτέρας μοναστικὴν, ἀλλ' ἀντιπροσωπεύουσαν καθολικῆς σημασίας καλλιτεχνικὴν παράδοσιν τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου. Θελκτικὴ εἶναι ὡσαύτως ἡ ἐρμηνεία τῆς Βαΐφόρου καὶ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Δαφνίου καὶ ἡ αἰσθητικὴ ἀνάλυσις τοῦ Παντοκράτορος καὶ λεπτομερείας τῆς Βαΐφόρου τῆς Ὁμορφης Ἐκκλησίας. Τέλος εἰς τὴν κατακλείουσαν τὴν εἰσαγωγὴν σύνοψιν ἐξαιρῶνται ἡ λιτότης, τὸ μέτρον καὶ ἡ χάρις ὡς ἰδιάζουσαι ἀρεταὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀθηναϊκῶν μνημείων.

Ὁ διεξερχόμενος τὰ δύο ἀνατέρα ἔργα, υπερέφανος διότι εἶδον τὸ φῶς εἰς τὴν χώραν μας, εὐχεται εἰς τὰς « Ἐκδόσεις Ἀθηνῶν » νὰ συνεχίσουν ἐπὶ μακρὸν τὴν τόσον ἐπιτυχεῖ των προσπάθειαν καὶ νὰ περιλάβουν εἰς τοὺς τόμους των καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐκ τῶν πλουσίων θησαυρῶν τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος.

Ἄ ν. Κ. Ὁρλάνδου, Ἀρχεῖον τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, τόμος Η', 1955 - 1956, τεῦχος 2, Ἀθῆναι.

Ὁ ἀκαταπόνητος ἐρευνητὴς παρέσχε νέον δείγμα τῆς θαυμαστῆς του δραστηριότητος, ἡ ὁποία ἐναγκαλιζεται τὰ μνημεῖα ὁλοκλήρου τῆς χώρας. Ἰδίᾳ οἱ ἐκ Κρήτης βυζαντινολόγοι αἰσθάνονται πολλὴν χαρὰν ἐπειδὴ τὸ ἐνδιαφέρον του ἐστράφη ἐσχάτως ζωηρότερον καὶ πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς νήσου. Εἰς τὸ ἀνά χεῖρας τεῦχος περιλαμβάνεται ἀρθρον διὰ τὸ μαρμαρίνον τέμπλον τῆς Μονῆς Χελανδαρίου καὶ τὸ πλυντήριον αὐτῆς, τὸ πρῶτον παρόμοιον κτίσμα ὅπερ ὁ συγγραφεὺς συνήνητησεν, εἰς ὅσας μέχρι τοῦδε Μονὰς ἔχει ἐπισκεφθῆ. Τὸ πλυντήριον, ἀναγόμενον εἰς τὸν ιη' αἰ., στεγάζεται διὰ δύο καλῶς καὶ σήμερον διατηρουμένων πλινθίνων θόλων καὶ περικλείει σειρὰν ἐκ δέκα θραίων μαρμαρίνων σκαφῶν. Ἀκολουθεῖ μελέτη διὰ ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐκ βασιλικῆς τῶν Τρικάλων, χρονολογούμενον μετὰ πιθανότητος εἰς τὰ μέσα ἢ τὸ β' ἡμισυ τοῦ ε' μ.Χ. αἰῶνος, καὶ ἡ δημοσίευσίς δύο καταγράφων ναῶν

της Δ. Κρήτης, τοῦ Χριστοῦ τῶν Μεσκλῶν καὶ τοῦ Ἁΐ Κύρ - Γιάννη τοῦ Ἀλυκianoῦ. Ἐκάστης τῶν δύο τούτων δημοσιεύσεων προτάσσεται ἀναδίφῃσι διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἱστορίας τοῦ χωρίου ἢ τοῦ ναοῦ, ἀκολουθεῖ πλήρης ἐξέτασις τοῦ κτηρίου ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως καὶ παρατίθενται διὰ τὸν Ἁΐ Κύρ - Γιάννην ὠραῖαι ἀναπαραστάσεις. Τὸν τελευταῖον ναόν, σταυροειδῆ μετὰ τρούλλου, ἐγγεγραμμένον, τετρακίονιον, ἐμφανίζοντα ἱκανὰς ἐπιδράσεις τῆς τέχνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνεστήλωσε κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Παιδείας διεύθυνσις Ἀναστηλώσεως, ἧς προΐσταται ὁ σοφὸς καθηγητῆς. Εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἔπεται περιγραφή καὶ μελέτη τῶν τοιχογραφιῶν, τῆς εἰκονογραφίας καὶ τεχνοτροπίας των, διαστέλλονται ζωγράφοι καὶ ἐξάγονται συμπεράσματα. Αἱ ἀρχαῖζουσαι τοιχογραφίαι τῶν Μεσκλῶν (ἔργα τοῦ 1303) παρουσιάζουν ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας ὡς εἶναι τὸ θέμα τῆς συλλογῆς τοῦ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ τῆς Σταυρώσεως ρέοντος αἵματος ὑπὸ τῆς ἐν προσωποποιήσει εἰκονιζομένης Ἐκκλησίας.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ

Ἄννα Μαραβᾶ - Χατζηνικολάου, Πάμμος μὲ 200 φωτογραφίες ἐκτός κειμένου. Ἀθήνα 1957, 8^ο, σσ. 82+CXVI.

Collection de l'Institut Français d'Athènes dirigée par Octave Merlier. No 68 (Πόλεις καὶ τοπία τῆς Ἑλλάδος).

Συνέκδημος τῆς ἱερᾶς νήσου χρήσιμος διὰ τὸν ἐπισκέπτην τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Σπηλαίου τῆς Ἀποκαλύψεως. Βιβλίον γραμμένον ἐπαγωγῆς, μὲ βιβλιογραφίαν καὶ γνῶσιν καὶ ὠραιότητα εἰκόνας. Μία ἐπὶ πλέον ὑπηρεσία τὴν ὅποιαν τὸ Γαλλικὸν Ἰνστιτούτον παρέσχε διὰ τὴν γνῶσιν τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ εἰσαγωγή τῆς κ. Χατζηνικολάου ἔχει καὶ ἱστορικὸν καὶ φιλολογικὸν χαρακτῆρα.

N. B. T.

a) *Le Destān D'Umār pacha (Düsturnāme-i Enverī). Texte, traduction et notes par Irène Mélikoff - Sayar, Paris 1954, 4^ο, σσ. 155 (+5).*

b) *L'Émirat d'Aydin Byzance et l'Occident. recherches sur « La geste d'Umur pacha » par Paul Lemerle, Paris 1957, 8^ο, σσ. 276. (Bibliothèque Byzantine, Études No 2).*

Διὰ τοῦ δευτέρου δημοσιεύματος ὁ καθ. Lemerle ἐκμεταλλεύεται, συνδυάζων τὰς πηγὰς, τὰ δεδομένα τῆς ἐκ τοῦ πρώτου μεταφράσεως.

N. B. T.

Στεργίου Γ. Σπανάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Λασιθίου κατὰ τὴ Βενετοκρατία. Ἡράκλειον 1957, 8^ο, σσ. 159.

(Κρητικὴ Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 1. Ἐκδόσεις Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν).

Δημοσιεύονται ἐγγράφα ἐκ τοῦ Archivio di Stato τῆς Βενετίας ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀνατολικωτάτην περιοχὴν τῆς Κρήτης, τὸ Λασιθί (1343 - 1583) καὶ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν Ἐκθεσιν τοῦ Καστροφύλακα, περιέχοντα πληθῆν ὀνοματεπωνύμων τῶν κατὰ τὸν ἰσ' αἰ. Ἑλλήνων κατοικῶν, ὧν τὰ πλεῖστα σφῆζον αἱ σημεριναὶ οἰκογένειαι. Ἀκολουθοῦν ἄλλα ἀρχεαῖκα στοιχεῖα ἰσ' καὶ ἰζ' αἰ. ἐν πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει,

σημειώσεις (ιστορικά διασαφήσεις) και πίνακες. Το βιβλίο παρέχει χρησιμότητα τον υλικόν διά την ιστορίαν τῆς Ἑνετοκρατίας ἐν Κρήτῃ καὶ δὴ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως.

N. B. T.

Ἀναστασίου Π. Χριστοφιλοπούλου, Θέματα Βυζαντινοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἐνδιαφέροντα τὴν σύγχρονον πρακτικὴν, Ἀθήνα 1957, 80, σσ. 116.

Μεταξὺ ἄλλων θεμάτων (Σχέσεις πρὸς ἑτεροδόξους, βάπτισμα καὶ χρίσμα, προσέλευσις εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν ἑτεροδόξων καὶ ἀλλοθρήσκων, σχέσις τῆς ἱερωσύνης πρὸς τὴν μοναχικὴν ιδιότητα, τελετουργικὴ καὶ διοικητικὴ ἐξουσία. Ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα, χειροτονία καὶ χειροθεσία, ἀπώλεια τῆς ἱερωσύνης, μοναχικός βίος, ἐπίσκοποι, ναοὶ καὶ μοναί, ἰδιαιτέρα νομικὴ μεταχειρίσις κληρικῶν καὶ μοναχῶν. Μυστήρια, ἱεραὶ τελεταὶ καὶ προσκύνησις ἁγίων, Ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἐκκλησιαστικὸν ποινικὸν δίκαιον. Ἐξομολόγησις καὶ ἄφορισμός), ἅτινα καταλαμβάνουν τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου (- σ. 72), ἰδιαιτέραν, καὶ ἀπὸ φιλολογικῆς πλευρᾶς, ἀξίαν ἔχει ἡ ἔρυνα τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τὸ ἐπιγραφόμενον « Ἡ ὑπὸ κληρικῶν καὶ μοναχῶν ἀνάληψις δημοσίων λειτουργημάτων καὶ ἄσκησις βιοποριστικῶν ἐπαγγελμάτων » (σσ. 73 - 101) ὅπου καταγράφονται αἱ μαρτυρίαι περὶ τῶν ὄρων ἀναγραφῆς, ἀπαιτητῆς ἀνώνης, ἀργυροκόπος, ἀργυροπράτης, ἀρμενορράφος, ἀρτοκοπάδιος καὶ ἀρτοπράτης, ἀρχίατρος, βασιλικὸς νοτάριος, βαφεύς, βεσιτάρχης, γενικός, γεωργός, γλύπτης, γραμματεὺς, γραμματικὸς (δικαστικὸν λειτουργημα), δουκηνάριος, ἔκδικος, ἐλαιοπράτης, ἐνοικιολόγος, ἐπισκεπτικὸς, ἐπιστάτης, ζωγράφος, ἱατρός (καὶ ἀρχίατρος), ἱστοριογράφος, καθολικὸς κριτής, κάπηλος, κεραμεύς, κλειδοποιός, κολλεκτάριος, κομμερκιάριος, κουβικουλάριος, κουράτωρ (καὶ προκουράτωρ), κραμβιτᾶς (= λαχανοπώλης!), κρεσπώλης, κριτὴς τῶν ὀπιμάτων, κνέσιωρ, λινοξόδος, μασιωρ, μασιωρ τῆς σχολῆς τῶν γραμματικῶν, μείζων, μονσιάτωρ (= ψηφοθέτης), μυλωνάρχης, οἰκοδόμος, οἰνηγός, πακτωτής, πιστικὸς, πολιτενόμενος (= curialis), πράκτωρ, προκουράτωρ, προνοητής (ἢ ὑποδέκτης), πρωτοβεσιάριος, πρωτομανάτωρ, ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς σακέλλης, σαπροσωμάριος, σημαιοφόρος, σιδηρουργός, σκυτοτόμος, σιμπουργός, στρατιώτης, σχολαστικὸς, τέκτων, τζαγγάριος ἢ σκυτοτόμος, τοξοποιός, τραπεζίτης, ὑποδέκτης, χρυσοσχός, ἀφορώντων εἰς ἐπαγγέλματα κληρικῶν! Ὅμοίων τῶν ὄρων: μάγιστροι, πατρίκιοι, πρόεδροι καὶ πρωτοπρόεδροι, ρέκτωρ, ἀφορώντων εἰς αὐτὰ ἀξιώματα, καὶ τῶν ὄρων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῶν μονῶν: ἀκεστής, βεσιάριος, ράπτης, ραφεύς, ἄλιεύς, ἀμπλουργός, ἀμπελικός, ἀριστηνάριος, ἀρτιριῶν, ἀρτοποιός, ἀρτοκόπιος, μάγκιψ, βαγενάρης, βορδονάριος, βουκόλος, γεωργός, ξενιγῆτης, καλλιγράφος, κηπουρός, κτηνίτης, μάγειρος, ὄψοποιός, μασιωρ, μελιοσουργός, μετόχιος (-άριος), ναύκληρος, ναυπηγός, καύτης, νομὸς προβάτων, ξυλουργός, ὄψαρχᾶς, σκυτεὺς, στρατεὺς, στρατοκόπος, τέκτων, τσαγγάρης, ὕφανιτής, χαλκεὺς!

Τὸ βιβλίου κατακλείου ἐπιμελέστατοι πίνακες πραγμάτων καὶ πηγῶν.

N. B. T.

Ἀναστ. Π. Χριστοφιλοπούλου, Τὸ Ἑλληνικὸν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον κατὰ τὰ ἔτη 1954 καὶ 1955 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περ. Θεολογία ΚΗ', 1957), 80, σσ. 43.

Χρήσιμος καὶ συστηματικὴ ἀναγραφή, μετὰ πίνακος ἐν τέλει.

N. B. T.

**Ιωάννου Ν. Καρμίρη, Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογικὴ Βιβλιογραφία τῆς τελευταίας δεκαετίας (1954 - 1955), Ἰσταμπούλ 1957, 8^ο, σσ. 20.*

(*Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περ. Ὁρθοδοξία*).

Ἀναγράφονται χύδην, καὶ χωρὶς ἐνδείξεις περιοδικῶν εἰς ἃ ἐδημοσιεύθησαν, τόπου ἐκδόσεως κ.ἄ. στοιχείων πάντοτε ὠφελίμων, τὰ δημοσιεύματα τὰ ἀφορῶντα τὸν ἐρμηνευτικόν, ἱστορικόν, συστηματικόν καὶ πρακτικόν κλάδον τῆς Θεολογίας μας.
N. B. T.

**Ιωάννου Ν. Καρμίρη, Σύνοψις τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1957, 8^ο, σσ. 115 (=Ἐπ. Ἐπετ. Θ. Σχ. Π. Ἀθηνῶν 1955 - 1956).*

Ἐν σσ. 113 - 115 : Ἔτερα ἔργα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως (51 ἀναγραφαὶ ἀπὸ τοῦ 1935 ἔξ.).
N. B. T.

Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, Ὕμνοι, τόμος τρίτος, Μέρος Α'. Κονδακάρια τοῦ Σινᾶ ὑπὸ Νικολάου Α. Λιβαδάρα, πιυχίουχου Φιλολογίας.

Ἐν Ἀθήναις 1957, 8^ο, σσ. νη' (+ 6).

Τὸ γεγονός ὅτι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν μου ἐγένετο ἡ ἀνωτέρω ἐκ 458 σσ. ἔκδοσις καὶ μοὶ ἀφιερῶθη, δὲν μὲ ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ σημειώσω περὶ αὐτῆς ἐναυθθα (ὁ Γ' τόμος ὀλόκληρος θὰ κριθῆ ἀπὸ ἄλλον συνεργάτην τῆς Ἐπετηρίδος).

Ὁ συγγραφεὺς ἀφίερωσε μίαν τριετίαν συντόνου ἐργασίας διὰ ν' ἀναγνώσῃ καὶ περιγράψῃ (ἐκ μικροταινιῶν) τοὺς Σιναΐτικους Ἑλληνικοὺς κώδικας 925, 926, 927, οἱ ὅποιοι περιέχουν ὕμνους (κατὰ τὴν τάξιν τῶν Μηναίων - Τριωδίου - Πεντηκοσταρίου) ὄλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, εἰς δ' ἐξ αὐτῶν (ὁ 927) καὶ ἄλλην ὕλην ὕμνογραφικὴν. Οὕτω σήμερον, μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν πατριακῶν ἑλλήν. κωδ. 912, 913 (Ρωμανοῦ Ὕμνοι, Α' μέρος, Β' τόμου, 1954), γενομένην ὑπὸ τῶν μαθητῶν μου Μάρκου Ναουμίδου καὶ Π. Γ. Νικολοπούλου, ἔχομεν ἐκτενῆ καὶ ἐπιμελημένην καταγραφὴν τῶν περιεχομένων τῶν τριῶν ἐκ τῶν πέντε σιναΐτικῶν κονδακαρίων, ἀπροσίτων ἄλλοτε καὶ οὐδέποτε μέχρι σήμερον χρησιμοποιοιθέντων ὑπὸ τῆς ἐκδοτικῆς. Ταῦτα βεβαίως δὲν ἔχουν, διὰ τὸν Ρωμανὸν τοῦλάχιστον, τὴν αὐτὴν ἀξίαν τῶν πατριακῶν, ἀλλὰ συμπληρώνουν ἐν πολλοῖς ἐκεῖνα καὶ φωτίζουν εἰς πολλὰ τὴν γνῶσιν μας ἐπὶ τῆς ὄλης λειτουργικῆς ὕμνογραφίας τῶν Βυζαντινῶν. Τοῦτο παρετήρησεν ἤδη κρίων τὴν περιγραφὴν τῶν πατριακῶν κοντ. ὁ Γάλλος Ch. Astruc (Bulletin de l'Association G. Budé, 1955, σσ. 108 - 109). Ὁ Λιβαδάρας περιγράφει ἐξονυχιστικῶς τοὺς κώδικας, δίδει τὸ περιεχόμενον αὐτῶν (αὐτούσια τὰ προοίμια καὶ τὰ incipit τῶν οἴκων μὲ ὅλας τὰς ἐνδείξεις, μουσικὰς κλπ.), ἐκδίδων οὕτω πολλὰς ἑκατοντάδας κειμένων καὶ ἐπιφέρων πληθῆος βελτιώσεων ἢ παρατηρήσεων καὶ βιβλιογραφικῶν προσδιορισμῶν εἰς αὐτά.

Μεγάλῃς σημασίας εἶναι οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν περιγραφὴν Πίνακες ἦτοι :

α') *Ἀγίων*, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πατριακῶν, σιναΐτικῶν κοντακαρίων, τοῦ Corsinius καὶ τοῦ Mosquensis. Ὁ πίναξ δεικνύει τοὺς κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἐν λόγῳ λειτουργικῶν κωδικῶν περιλαμβανομένους εἰς τὸ ἑορτολόγιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἁγίων καὶ τῶν ἑορτῶν (δεσποτικῶν, θεομητορικῶν κλπ.).

β') *Προοιμίων* τῶν Ὕμνων εἰς τὰ μελετηθέντα κοντακάρια, ὁμοίως καὶ

γ') *οἴκων*. Ὁ Πίναξ οὗτος ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀποδελτιώσεως τῶν ἐν τοῖς πατριακοῖς κοντακαρίοις οἴκων ὑπὸ τοῦ νέου φιλόλογου κ. Γεωργίου Μοργαλή.

δ') Πίναξ ἔφυρνίων (ἀνακλαμμένων δηλονότι, κατὰ Νικολόπουλον) καὶ
 ε') Πίναξ παραδόσεως τῶν ὕμνων δι' ὅλων τῶν γνωστῶν κοντακαρίων.

Ὁ παραστατικὸς οὗτος πίναξ εἶναι χρησιμώτατος διὰ τὴν ἀμεσον ἐξακριβῶσιν τῆς χειρογράφου παραδόσεως οἰουδήποτε ὕμνου. Ὁ Λιβαδάρας ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅλας τὰς μικροταινίας τὰς ὁποίας συνεκεντρώσαμεν ἐπὶ τούτῳ. Πολλοὺς ἐκ τῶν κωδικῶν τούτων δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Krumbacher εἰς τὴν περὶ Ἀκροστιχίδος ἐργασίαν του, ἢ ὅποια οὕτω ἐν πολλοῖς ἤχρηστεύθη. Βεβαίως ὁ Κρ. ἐγνώριζε (καὶ πολλάκις ἤγνόει) ἄλλους κώδικας (λειτουργικοὺς ἀλλ' οὐχὶ κοντακάρια) περιέχοντας μερικῶς ὕμνους, δευτερευούσης πάντοτε σημασίας διὰ τὴν χει/φον παράδοσιν τῶν ἐν λόγῳ κειμένων.

Διὰ τῆς πολυμόχθου ἐργασίας τοῦ Λιβαδάρα (ἦν οὗτος ἔφερον εἰς φῶς τῆς δημοσιότητος πρὶν ἢ συμπληρώσῃ τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας του), ἐτέθη θεμέλιον διὰ τὴν μελέτην τῆς ὕμνογραφίας μας καὶ ἐπετελέσθη χρησιμώτατον ἔργον.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Anthologie Grecque. Première partie. Anthologie Palatine, tome VII (livre IX, épigr. 1 - 358). Texte établi par Pierre Waltz, traduit par Guy Soury. Paris 1957, 8°, σσ. LXIII+143+143 (+ 5).
(Collection des Universités de France, publié sous le patronage de l'Association Guillaume Budé).

Μετὰ πολυχρόνιον διακοπὴν (ἀπὸ τοῦ 1944, ὅτε ἐξεδόθη ὁ VI τόμος) συνεχίζεται ἡ ἔκδοσις τῆς Παλατινῆς Ἀνθολογίας. Τὸν Ἰούλιον 1945 ἀπεβίωσεν ὁ καθ. P. Waltz, ἔχρησιάσθη δὲ νὰ συμπληρωθοῦν αἱ μεταφράσεις, αἱ σημειώσεις ὑπὸ ἄλλων συνεργατῶν, μνημονευομένων ὑπὸ τοῦ καθ. A. Dain εἰς τὰ βραχέα προλεγόμενά του. Τούτων ἔπεται ἡ Notice, πραγματοποιμένη τὸ θέμα τῆς χειρογράφου παραδόσεως κ.ἄ. συναφῆ ζητήματα, ὀφειλομένη δ' εἰς τὸν P. Waltz. Ἔπεται κατ' ἀντιστοιχίαν, ὡς συνήθως, τὸ κείμενον, καὶ ἡ γαλλικὴ μετάφρασις, τὰ κριτικὰ ὑπομνήματα καὶ ὁ ὑπομνηματισμὸς τῶν ἐπιγραμμάτων 1 - 358. Ταῦτα εἶναι τὰ *επιδεικτικά*.

Δυστυχῶς φαίνεται ἀπίθανον ὅτι τὸ ἀναληφθὲν ἀπὸ τοῦ 1928 ἔργον θ' ἀχθῆ εἰς πέρας, δεδομένου ὅτι ὑπολείπεται πρὸς ἔκδοσιν τὸ ἡμισυ περιήπου τῆς Παλατινῆς, ἡ Πλανούδειος Ἀνθολογία, καὶ τὰ ἐκ λίθων κ.ἄ. γνωστὰ ἐπιγράμματα. Πρὸς ὀλοκλήρωσιν δὲ τῆς ὅλης Ἀνθολογίας δεόν εἰς τὸ μέλλον νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν Ἑλλην. Ἀνθολογίαν τὰ Χριστιανικὰ Ἐπιγράμματα ὧν τὴν συναγωγὴν ἀνέλαβεν ἀπὸ ἐτῶν ὁ μαθητῆς μου κ. Ἀθ. Κομίνης, ἀνερχόμενα εἰς πολλὰς ἑκατοντάδας (πρβλ. Ἀθηνα ΝΖ', 1953, σσ. 390).

N. B. T.

Franz Babinger, Schriftenverzeichnis 1952 - 1957. Werkdud- Druckerei Würzburg, August 1957, 8°, σσ. 8.

Συμπλήρωμα τῆς κατὰ τὴν 15ην Ἰαν. 1951 ἔκδοθείσης ἀναγραφῆς τοῦ καθηγητοῦ κ. Bab. διὰ τὰ ἔτη 1910 - 1951 εἰς « Sertā Monacensia ».

N. B. T.

Franz Babinger, Die Aufzeichnungen der Genuesen Jacopo de Promontorio-de Campis über den Osmanenstaat nm 1475, München 1957, 12°, σσ. 95.
(Bayerische Akademie der Wissenschaften, Phil.-historische Klasse. Sitzungsberichte - Jahrgang 1956, Heft 8).

N. B. T.

Βυζαντινά κείμενα· επιμέλεια Διογ. Α. Ζακυθινόυ. Βασική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 3, Ἀθήναι (1957), 80, σσ. ις' + 358 (+ 2).

Ὁ συν. κ. Ζακυθινός συντάξε τὴν ὠραιότατὴν αὐτὴν ἀνθολογίαν *λογίων* Βυζαντινῶν πεζογράφων, εἰς τὴν ὁποίαν προέταξε σύντομον ἄλλα μεστὴν εἰσαγωγὴν μετὰ βιβλιογραφίας. Ἐχώρισε τὴν ὕλην του εἰς πέντε μέρη ὑπὸ τοὺς τίτλους: *Εἰς τὸ μεταίχμιον δύο κόσμων, Τὸ χριστιανικὸν ρωμαϊκὸν κράτος τῆς οἰκουμένης, Ἔρωσ Θεοῦ, Τὸ οἰκουμηνικὸν χριστιανικὸν κράτος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, Πόνος πατρίδος*. Ἐπέταξε δὲ ἀλφαβητικὸν πίνακα τῶν 30 ἀνθολογηθέντων συγγραφέων, δι' ἕνα ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔγραψε μικρὸν βιογραφικὸν καὶ βιβλιογραφικὸν σημείωμα, πλήρως ἐνημερωμένον. Οἱ ἐπιλεγέντες συγγραφεῖς εἶναι ἱστορικοί, ρήτορες, ἐπιστολογράφοι, συγγραφεῖς βίων ἁγίων κλπ. Διὰ τῆς λίαν ἐπιμελημένης αὐτῆς ἐργασίας δίδεται μία καλὴ ἰδέα περὶ τῆς πλουσιωτάτης βυζαντινῆς πεζογραφίας, ἀλλ' οὐχὶ πλήρης. Οἱ συγγραφεῖς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τοὐλάχιστον 100 (ἄρα καὶ οἱ τόμοι τρεῖς). Ὡς πρὸς τὴν ποιήσιν (ὕμνογραφίαν δηλαδὴ κυρίως) εἶναι ἀναγκαῖα μία ἄλλη ἀνθολογία. Ἀλλὰ διὰ τοιαύτης ἐκτάσεως ἀνθολόγησιν τῶν Βυζαντινῶν δὲν εἶχε χῶρον ἡ «Βασικὴ Βιβλιοθήκη».

N. B. T.

The Byzantin Manuscript Tradition of the tragedies of Euripides, by Alexander Turyn, Urbana 1957, 80, σσ. X + 415 + XXIV πλν.
(*Illinois Studies in Language and Literature: Vol. 43*).

Ὁ ἐν Οὐρμπάνα κλασσικὸς φιλόλογος καὶ παλαιογράφος καθηγ. κ. Ἀλέξ. Turyn, μετὰ τὴν μελέτην ἀναλόγων προβλημάτων τοῦ Πινδάρου κ.ἄ. ποιητῶν τῆς ἀρχαιότητος, προέβη εἰς λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῆς χειρογράφου παραδόσεως τοῦ τραγικοῦ Εὐριπίδου, λαβὼν ὑπ' ὄψιν πολυάριθμα ἀνὰ τὰς βιβλιοθήκας τοῦ κόσμου χει/φα καὶ ἐξετάσας τὸ ζήτημα τῶν διασκευῶν, ἐκδόσεων κλπ.

N. B. T.

Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863. Ἀναγραφή τῶν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περιόδον ὅπου δῆποτε ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντων βιβλίων καὶ ἐντύπων ἐν γένει ὑπὸ Δημητρίου Σ. Γκίνη καὶ Βαλερίου Γ. Μέξα († 1937). Τόμος τρίτος, περιέχων τὰ ἐντυπα τῶν ἐτῶν 1856-1863, τὰς προσθήκας τῶν ἐτῶν 1800-1855 καὶ τὸ εὐρετήριο τῶν κυρίων ὀνομάτων. Ἐν Ἀθήναις 1957, 40, σσ. IX + 625.
(*Πραγματεῖα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος 11ος*).

Μετὰ μακρὰν ἀναμονήν, μετὰ τοὺς τόμους Α' (1939) καὶ Β' (1941), συνεπληρώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη ὁ ὡς ἄνω πολύμοχος τόμος, ὀφειλόμενος ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ κ. Δ. Σ. Γκίνη, διὰ τοῦ ὁποίου κατεγράφησαν ἅπλως τὰ βιβλία τὰ ἐκδοθέντα ἀπὸ τοῦ 1800-1863. Ὡς γνωστὸν μέχρι τοῦ 1800 φθάνει ἡ *Bibliographie Hellénique* τοῦ Ἐ. Legrand, ἡ ὁποία ὁμως ἀνατυπῶνει καὶ σπάνια κείμενα ἐκ τῶν καταγεγραμμένων βιβλίων. Τὰ καταγεγραμμένα κατὰ τὰ ὡς ἄνω ἔτη ἑλληνικὰ βιβλία ὑπὸ τῶν Γκίνη καὶ Μέξα ἀνέρχονται εἰς 10.928, σημειοῦνται δὲ πάντοτε αἱ βιβλιοθήκαι ὅπου οἱ βιβλιογράφοι τὰ εἶδον.

Ὁ κ. Γκίνης προλογίζων λέγει, ὅτι λόγοι ἀνεξάρτητοι τῆς θελήσεώς του τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῆ τῆς συνεκτυπώσεως α') τοῦ Πίνακος ἔφημ. καὶ περιόδ., β') τοῦ καθ' ὅλην εὐρετηρίου καὶ γ') τοῦ Πίνακος τυπογραφείων. Ἐς ἐλπίσωμεν ὅτι ταχέως ἡ Ἀκαδημία θὰ δημοσιεύσῃ τὸ σχετικὸν συμπλήρωμα.

N. B. T.

5 - 2 - 1958

Silloge Byzantina in onore di Silvio Ciuseppe Mercati, Roma 1957, 8°, σσ. XXIII + 426 + 1 πλάξ (εικόν τοῦ τιμωμένου).
(*Studi Bizantini e Neoellenici... volume nono*).

Συνεργάζονται οἱ G. Agnello, K. Ἀμαντος, M. Ἀνάστος, P. Charanis, A. Dain, E. Follieri, C. Giannelli, J. Gill, R. Guiland, F. Halkin, G. Hofmann, Ἐ. Κριαράς, Φ. Κουκουλές, V. Laurent, P. Lemerle, R. J. Loenertz, T. Minisci, O. Parlangèli, Γ. Σωτηρίου, Ν. Τωμαδάκης, Γ. Ζώρας κ.ἄ.
Ἐν ἀρχῇ βιβλιογραφία τοῦ τιμωμένου καθηγητοῦ Mercati. N. B. T.

Studia Patristica et Byzantina:

(2 Heft) *Die theologische Arbeitsweise des Johannes von Damaskus von Basiliius Studer, 1956, 8°, σσ. XVII + 141.*

(3 Heft) *Christliche Metaphysik in Byzanz I Die Illuminationslehre des Michael Psellos und Joannes Italos von Pericles Joannou, 8°, σσ. VIII + 152.*

(4 Heft) *Joannes Italos, Quaestiones Quodlibetales (Ἀπορίαι καὶ Λύσεις) editio princeps von Perikles Joannou, 1956, 8°, σσ. XII (+ IV) + 192.*

Περικλῆς Joannou εἶναι ὁ ἐξ Ἀρμενίας πρῶν ὀνότις ἱερεὺς Πέτρος Joannou περὶ οὗ ἴδε Ἀθηνᾶ ΝΘ', 1955, σσ. 128 - 130.

N. B. T.

P. Joannou: Das Menologion des Despoten Demetrios I Palaiologos, BZ 50, 1957, σσ. 307 - 309.

Στ. 8-9 (σ. 307):

πρὸς γὰρ τὸν ἑσμὸν τῶν παθῶν τῶν δυσμάχων
ἐχρῆν τὸν ἑσμὸν συνδραμεῖν τῶν συμμάχων.

Ὁ ἐκδότις πρῶτον θὰ ἔπρεπε νὰ μάθῃ ἑλληνικὰ καὶ εἶτα νὰ βιβλιοκρίνῃ τὰ βιβλία τῶν Ἑλλήνων βυζαντινολόγων.

N. B. T.

The Hymns of the Hirmolohium part III 2. Transcribed by Aglaia Ayoutanti, revised and annotated by H. J. W. Tillyard.
Copenhagen 1956, 8° μέγα, σσ. IX + 95.

N. B. T.

Franz Dölger, Byzantinische Diplomatik, 1956, 8°, σσ. XVI + 419 + πλν.

Συναγωγή διαφόρων μελετῶν τοῦ καθ. Dölger ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς διπλωματικῆς. Λίαν ἐνδιαφέροντες πίνακες ἐν τέλει.

N. B. T.

Charles Diehl, Byzantium: Greatness and decline translated from the French by Naomi Walford. With introduction and bibliography by Peter Charanis.
Rutgers University Press, New Brunswick - New Jersey, 1957, 8°, σσ. XVIII + 366.

Τὸ ἔργον εἶναι χρήσιμον διὰ τὴν βιβλιογραφίαν. Ἄλλ' εἶναι προφανές ὅτι ὁ κ. Χαράνης δὲν παρακολουθεῖ τὴν ἑλληνικὴν βυζαντινολογικὴν βιβλιογραφίαν ὅσον πρέπει, οὕτω δ' ἡ βιβλιογραφία του εἶναι ἐλλιπεστάτη ἀπὸ ἑλλην. ἀπόψεως.

N. B. T.

Νικολάου Β. Τομαδάκη, *Βυζαντινή Γραμματολογία (1204-1453). Φραγκοκρατία και Παλαιολόγιοι χρόνοι. Τεύχος πρώτων: 'Ο δέκατος τρίτος αιώνας. 'Εν 'Αθήναις 1957, 8^ο, σσ. 128.*

Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον: Ἡ ἄλωσις καὶ ἡ φραγκοκρατία ἐξετάζονται ὁ Εὐστάθιος καὶ ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης. Ἐκάτερον ἀκολουθοῦν κείμενα χαρακτηριστικά κατὰ τὰς νεωτέρας καὶ καλυτέρας ἐκδόσεις.

Εἰς τὸ δευτέρον κεφάλαιον: Οἱ λόγοι τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡλείου περιλαμβάνονται Ἰωάννης Ἀποκάκος μητροπολίτης Ναυπάκτου, Γεώργιος Βαρδάνης ἀττικὸς μητροπολίτης Κερκύρας καὶ Δημήτριος Χωματιανὸς ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, ὡς καὶ Παράρτημα περιέχον ἑπτὰ ἔγγραφα.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον: Οἱ λόγοι τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας περιλαμβάνει Νικήταν Χωνιάτην, Νικηφόρον Βλεμμίδην, Γεώργιον Ἀκροπολίτην (Παράρτημα κειμένων τοῦ ἱστορικοῦ τούτου συγγρ.), τὸν μαθητὴν τῶν τελευταίων Θεόδωρον Β' Λάσκαριν (καὶ κείμενα αὐτοῦ) καὶ τὸν Γεώργιον Παχυμέρη.

Τὸ τελευταῖον κεφάλαιον Δ': Οἱ Θεολόγοι, περικλείει Γερμανὸν τὸν Β', τοὺς Ἀρσενιάτας, Γεώργιον τὸν Κύπριον καὶ Ἀθανάσιον Α' Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τινων κειμένων (ἐπιστολῶν κλπ.) αὐτῶν.

Τὰς περὶ Ἀποκαύκου καὶ Βαρδάνου μελέτας τοῦ συγγραφέως συμπληροῖ ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος τόμου (ΚΖ', 1957, σ. 3 ἔξ.) καταγεγραμμένη ἀλληλογραφία αὐτῶν καὶ πρὸς αὐτούς.

Τὸ βιβλίον, ἀπολύτως ἐνημερωμένον εἰς τὴν ἐκλεκτικὴν βιβλιογραφίαν του, ἐχρησίμευσε διὰ τὰς παραδόσεις τοῦ καθηγ. Τομαδάκη κατὰ τὰ ἔτη 1955-1957, ὅτε καὶ ἐδιδάχθησαν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κείμενα, εἰς ἰκανὰ σημεῖα αὐτῶν βελτιωθέντα ὑπὸ τοῦ συγγρ.

B. M.

C o n s t. P a p a s, *L'urbanisme et l'architecture populaire dans les Cyclades, Paris 1957, σ. 152.*

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Κωνστ. Παπᾶ, διπλωματούχου τοῦ Ε.Μ. Πολυτεχνείου καὶ Δεοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, εἶναι συντεταγμένον μὲ ἀκριβείαν, εὐσυνειδησίαν καὶ γλαφυρότητα. Συνοδευόμενον ἀπὸ πολυάριθμα καλλιτεχνικώτατα σχέδια τοῦ συγγραφέως καὶ ἀπὸ ἐπιτυχεῖς φωτογραφικὰς ἀπεικονίσεις, ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὸν καὶ λίαν εὐπρόσδεκτον συμβολὴν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς πολεοδομίας καὶ τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν Κυκλάδων, περὶ τῶν ὁποίων ὀλίγα καὶ κατὰ στενὰς μόνον περιοχὰς μελέται ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε.

A. K. O.